

Α. Ν. ΖΟΥΜΠΟΥ

Καθηγητοῦ τοῦ Πανεπιστημίου Πατρῶν

ΣΧΟΛΙΟΝ ΕΙΣ ΣΧΟΛΙΟΝ «ΑΘΑΝΑΤΟΣ ΘΑΝΑΤΟΣ»

Παρά Ψευδ. - Λίνφ 21 Mullach μνημονεύονται τὰ ἐξῆς: «ὥδε γὰρ ἀθάνατος θάνατος περὶ πάντα καλύπτει». Εἶναι γεγονός ὅτι τὸ περὶ οὗ ὁ λόγος παλαιὸν Σχόλιον τοῦ ἀνωτέρω θὰ ἔδει νὰ παράσχη σημαντικὴν ἐρμηνείαν εἰς τὸ περὶ θανάτου πρόβλημα, ἐκ κοσμολογικῆς ἐπόψεως, τοῦ Ἐφεσίου φιλοσόφου, διότι ἐνταῦθα ἡ ἔννοια τοῦ θανάτου δὲν ἔχει ἠθικὴν σημασίαν, ἀλλὰ κοσμολογικὴν· καὶ εἶναι μὲν ἀληθές ὅτι ὁ Ἡράκλειτος πράγματι τὴν ἔννοιαν τοῦ θανάτου πολλαχῶς ἐρμηνεύει, ἀλλὰ προφανῶς ἐν τῷ σημείῳ τούτῳ μνημονεύεται ἡ ἔννοια τῆς «ἀνακυκλώσεως» καθ' ἣν «Ζῆ πῦρ τὸν γῆς θάνατον καὶ ἀπὸ ζῆ τὸν πυρὸς θάνατον, ὕδωρ ζῆ τὸν ἀέρος θάνατον, γῆ τὸν ὕδατος» (ἀπ. 76)· ἐνταῦθα ὁ Ἡράκλειτος ὑπονοεῖ τὴν γένεσιν τοῦ κόσμου, ὁ ὁποῖος προέρχεται ἐκ τοῦ ἀρχεγόνου πυρὸς, τὸ ὁποῖον ἐξελίσσεται μεταβαλλόμενον τὸ πρῶτον εἰς ὕδωρ, εἶτα εἰς γῆν κτλ. καὶ συγχρόνως ἀνακάμπει πάλιν κατὰ τὴν αὐτὴν ὁδὸν¹ εἰς τὸ πῦρ ἐν σταθερᾷ πάντοτε κυκλικῇ κινήσει· ἐπομένως ἡ ἐκ τοῦ πυρὸς μεταβολὴ καὶ ἡ εἰς τὸ πῦρ ἀνακύκλισις γίνονται καὶ ἀνάγκην σταθερὰν καὶ συνεχῆ καὶ τὴν ὁποίαν οὗτος καλεῖ «εἰμαρμένην», «Λόγον», «Δίκην» καὶ αἰωνίως ὑπάρχουσαν πρβ. ἀπ. 126: «τὰ ψυχρὰ θέρεται, θερμὸν ψύχεται, ὕγρὸν αἰαίνεται, καρφαλέον νοτίζεται»· ἐκ τῶν ἀνωτέρω σαφές καθίσταται ὅτι: «γῆς θάνατος ὕδωρ γενέσθαι καὶ ὕδατος θάνατος ἀέρα γενέσθαι καὶ ἀέρος πῦρ κει ἔμπαν» (ἀπ. 76) ἀποτελεῖ ἐπομένως τὴν αἰωνίως ὑπάρχουσαν ἀντίθεσιν «θάνατος-γένεσις» ἐξ ἧς ἐναλλάσσεται ἁρμονικῶς ὁ θάνατος διὰ τῆς γενέσεως καὶ διὰ τῆς γενέσεως ὁ θάνατος πράγματι τὸ «ἀείζων πῦρ» «ἦν ἀεὶ καὶ ἔστιν καὶ ἔσται» καὶ τοιοῦτοτρόπως ὀρθῶς ἐν τῷ ἀνωτέρω σχολίῳ ὁ «θάνατος» χαρακτηρίζεται ὡς «ἀθάνατος» διότι «θάνατον οὐ τὴν εἰς ἅπαν ἀναίρεσιν ὀνομάζω», ἀλλὰ τὴν εἰς ἕτερον στοιχεῖον μεταβολὴν (Φίλων περὶ ἀφθαρσίας τοῦ κόσμου 21 p. 509).

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΕΙΣ ΤΟΝ ΑΡΚΕΣΙΛΑΟΝ ΤΟΝ ΕΚ ΠΙΤΑΝΗΣ

Παρά Σέξτω τῇ Ἐμπειρικῷ κείνται τὰ ἐξῆς: ὁ περὶ πάντων ἐπέχων κανονεῖ τὰς αἰρέσεις καὶ τὰς φυγὰς τῷ εὐλόγῳ — τὴν μὲν γὰρ εὐδαιμονίαν περιγίγνεσθαι διὰ τῆς φρονήσεως, τὴν δὲ φρόνησιν κινεῖσθαι ἐν τοῖς κατορθώμασι, τὸ δὲ κατόρθωμα εἶναι ὀπερ πραχθὲν εὐλογον καὶ εὐδαιμονήσει¹.

Ἡ ἔννοια τοῦ «εὐλόγου» κατὰ τὸν Ἀρκεσίλαον ὡς μνημονεύεται παρὰ Σέξτω τῷ Ἐμπειρικῷ ἔχει μᾶλλον ἔννοιαν ἠθικὴν καὶ οὐχὶ γνωσιολογικὴν, προσφιλεῆς ἄλλως τε ἢ ἀνωτέρω θεώρησις τῆς αἰρέσεως τῶν Σκεπτικῶν· ὅτι ὁ Ἀρκεσίλαος, πλὴν ἄλλων, ἀρνεῖται τὸ κριτήριον τῆς ἀληθείας καὶ ἀκολουθεῖ τὴν «ἀποχὴν» ἀπὸ παντὸς πράγματος, ὥστε αὐτὴ νὰ ἀπαλλάσῃ τὸν ἄνθρωπον περιττῶν φροντίδων καὶ τοιοῦτοτρόπως

οὔτος νὰ φέρεται εἰς τὴν ἀταραξίαν καὶ νὰ ἐπιτυχάνῃ τὴν γαλήνην τῆς ψυχῆς καὶ ὡς παρατηρεῖ εὐστόχως ὁ ἀποθανὼν Γάλλος ἱστορικός τῆς φιλοσοφίας Emile Béhier οἱ «πλεῖστοι τῶν ἀνθρώπων ἀποδίδουν τὴν εὐτυχίαν ἢ τὴν δυστυχίαν αὐτῶν εἰς τὰ ἴδια τὰ πράγματα, τὴν πενίαν ἢ τὸν πλοῦτον· τὰ πράγματα ταῦτα ὁμοῦ καθιστοῦν τοὺτους δυστυχεῖς διὰ τὸν λόγον, ὅτι οὗτοι ἔχουν ἐμπιστοσύνην ἐπ' αὐτῶν ὡς βεβαίων πραγμάτων· ἐὰν ἀποδείξωμεν εἰς τὸν ἄνθρωπον, ὅτι ταῦτα εἶναι φευγαλέα, ἀσταθῆ κτλ. ἐκάστη πεποιθήσις θὰ ἐξαλειφθῇ μετ' αὐτῶν δὲ καὶ ἐκάστη βεβαίωσις ἀφ' ἑνὸς καὶ ὁ νοητικὸς παράγων ἀφ' ἑτέρου οὐδὲν δεικνύουν περὶ τῆς φύσεως πραγμάτων· οὐδεμία ἐπίσης πρᾶξις δύναται νὰ εἶναι καλὴ ἢ κακὴ αὐτὴ καθ' ἑαυτήν· οἱ ἄνθρωποι πράττουν πάντοτε «νόμῳ καὶ ἔθει»· σκοπὸς τοῦ ἀνθρώπου εἶναι ἡ «ἀταραξία» ἐν ἣ ὑπάρχει ἡ εὐδαιμονία· ἡ περὶ ἧς ὁ λόγος ἀταραξία κατορθοῦται διὰ τῆς πλήρους ἀποχῆς τῶν πραγμάτων, διότι ὅπως ταῦτα εἶναι ἀγνωστα εἰς ἡμᾶς, ἦτοι ἀκατάληπτα καὶ ὁ νοῦς τοῦ ἀνθρώπου ἀδυνατεῖ, ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὴν νόησιν αὐτῶν. Ἐκ τῶν ὡς ἄνω ὑπὸ τοῦ Ἀρκεσλάου μνημονευθέντων φαίνεται ὅτι οὗτος προσπαθεῖ νὰ ἀποσπᾷ τὴν εὐδαιμονίαν καὶ νὰ καλύψῃ ἠθικῶς τὴν ἄρνησιν αὐτοῦ ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὴν ζήτησιν τῆς ἀληθείας· ἔπειτα ἡ εὐδαιμονία κατ' αὐτὸν ἀπορρέει ἐκ τῆς ἀταραξίας τῆς ψυχῆς, τῆς ὁποίας ἐκφρασις εἶναι ἡ λεγομένη «ἀποχή»· ἀλλὰ καὶ ἡ εὐδαιμονία πάλιν γεννᾶται διὰ τῆς φρονήσεως, ἡ ὁποία καταλήγει εἰς τὸ κατόρθωμα, τὸ ὁποῖον καὶ ἐκφράζει τὰς ὀρθὰς πράξεις πρᾶξεις· ἐπομένως ὁ ποιῶν τὰς ὀρθὰς πράξεις ἀπολογεῖται τρόπον τινά, ὥστε ἡ τοιαύτη ἀπολογία νὰ καθίσταται παγκοίνως ἀποδεκτὴ· ἐπομένως ἐκεῖνος, ὅστις πράττει ὀρθῶς θὰ ἔχη γινώμονα τὸ εὐλογον καὶ θὰ εἶναι εὐτυχῆς· φοβοῦμαι ὅτι ἡ ἔννοια τοῦ εὐλόγου προαναγγέλλει τὴν ἔννοιαν τῆς κατηγορικῆς προστακτικῆς τοῦ Καντίου (kategorischer imperativ) καθ' ἣν «πράττε ὁμοῦ ὥστε ἡ ἡμετέρα πρᾶξις νὰ ἔχῃ καθολικὴν ἀποδοχήν, οὕσα ἐν ταυτότητι πρὸς τὸν ἠθικὸν Νόμον, ὅστις ἐπιτάσσει εἰς τὸν ἄνθρωπον τί πρέπει οὗτος νὰ προτιμᾷ καὶ τί νὰ φεύγῃ. Ἐν μίᾳ λέξει τὸ «εὐλογον» εἶναι ὁ Γνώμων, ὁ κανὼν τῶν πράξεων ἐκ τῶν ὁποίων, ἀλλὰ θὰ προτιμῶνται καὶ ἀλλὰ θὰ ἀποφεύγονται· πάντα ταῦτα ὁμοῦ εἶναι ἀπόρροια τῆς φρονήσεως, ἥτις ἄγει εἰς τὸ κατόρθωμα, τουτέστιν εἰς τὴν κατὰ λόγον πρᾶξιν. Ἀλλὰ καὶ κάτι ἄλλο θὰ ἠδύνατο νὰ προσθήσῃ τις, ὅτι τόσον ἡ ἔννοια τοῦ εὐλόγου, ὅσον καὶ οἱ ἔννοια «φρόνησις» καὶ κατόρθωμα ἀπηχοῦν, ἐν πολλοῖς καὶ νοητικῶς θεωρήσεις³.

Εἰς Σέετον Ἐμπειρικὸν (Πρὸς Λογικὸν Β88)

Ἐν τινι χωρίῳ τοῦ Σέξτου τοῦ Ἐμπειρικοῦ (ἐνθ. ἀνωτ.,) μνημονεῦονται τὰ ἑξῆς: «οἷσις ἐστὶ τῶν οὐκ ὄντων ὡς ὄντων».

Τὸ ἀνωτέρω χωρίον ἀφορᾷ ἀντιλήψεις τοῦ ἐκ Συρακουσῶν ὀνόματι Μονίμου¹, θιασώτου τῆς κυνικῆς αἵρέσεως, συγχρόνου τοῦ Διογένηος τοῦ ἐκ Σινώπης.

Ὁ ἀνωτέρω ὀρίζει τὴν ἔννοιαν τοῦ «τύφου», ὅτι δηλαδὴ αὕτη εἶναι ἀλαζονεία (οἷσις) νὰ θεωρῇ τις τὰ «οὐκ ὄντα» ὅτι ὑπάρχουν «ὡς ὄντα»· ἀλλὰ πάντα ταῦτα ἐκφράζουν ἐκ γνωσιολογικῆς ἐπόψεως τὰς πυρρωνεῖους ἀντιλήψεις τοῦ ὀπαδοῦ τῶν κυνι-

κῶν καὶ τοιουτοτρόπως ἢ «*πυρρώνειος Σκέψις*» εἰσέρχεται εἰς τὴν αἴρεσιν τῶν κυνικῶν.

1. Πρβ. Διογ. Λαέρτ. IX, 9: πυκνούμενον γὰρ τὸ πῦρ ἐξυγραίνεσθαι συνιστάμενόν τε γίνεσθαι ὕδωρ, πηγνύμενον δὲ τὸ ὕδωρ εἰς γῆν τρέπεσθαι· καὶ ταύτην ὁδὸν ἐπὶ τὸ κάτω εἶναι λέγει· πάλιν τ' αὐτὴν τὴν γῆν κείσθαι, ἐξ ἧς τὸ ὕδωρ γίνεσθαι, ἐκ δὲ τούτου τὰ λοιπὰ, σχεδὸν πάντα ἐπὶ τὴν ἀναθυμίασιν ἀνάγων τὴν ἀπὸ τῆς θαλάσσης· αὕτη δ' ἐστὶν ἢ ἐπὶ τὸ ἄνω ὁδός.

1. Πρὸς Μαθημ. 7, 158.

2. Histoire de la Philosophie I, 2 σ. 371.

3. Περί τοῦ Ἀρκεσιλάου πρβ. M.M. Patrick, The Greek Sceptics 1929 — P. Couissin, L'origine et l'évolution de l'ἐποχή R.E.G 42, 1929, 373 - 379 - O. Gigon, Zur Gesch. der sog. Neuen Akademie, Museum Helveticum I 1944, 47 - 64 - L. Robin, Pyrrhon et le scepticisme Grec, 1944 - A. Weische, Cicero und neuere Akademie, διδακτορική Διατριβή (= Orbis antiquus 18) Münster 1960 - M. Soreth, Studien zur akademischen Skepsis, (διατριβή ἐπὶ ὑφηγεσία) Köln 1964.

1. Πρβ. Διογ. Λαέρτιον VI, 82.

ΕΛΛΗΝΟΛΑΤΡΙΑ

Οὐκ ἠθέλησα, δεινότερα δὲ τις
μ' ἤνωγεν ὀρμή· «Μουσοπόλον σε δεῖ
κῆρυκά τ' αὐτομάρτυρ' εἰπεῖν·
» Ἐλλάς ἐλύσατό μ' ἐκ βαναύσων».

Τόλμα δ' αἰεῖδιν φθέγμασιν Ἀττικοῖς
Λέσβου τε ρυθμοῖς γήρυε τοὺς θεοὺς
πᾶσιν τε φαῖνε τοῖς ἐτοιμοῖς
Ἑσπερίας κρυφίους ὁδηγούς.

Ἀπαξίου δὲ μήτ' ἐπιγράμμασιν
τὰνθρώπιν' ἀθρεῖν μήτ' ἐν ἐπυλλίοις
μύθων ἀπεικάσαι νεόρτως
ἀενάους ἰδέας Ἀχαιῶν.